

Arbeidsduurverkorting en werkloosheid

Auteur(s):

Regt, E.R. de
 Universiteit Maastricht. Met dank aan Joan Muysken en Marco de Rooij.

Verschenen in:

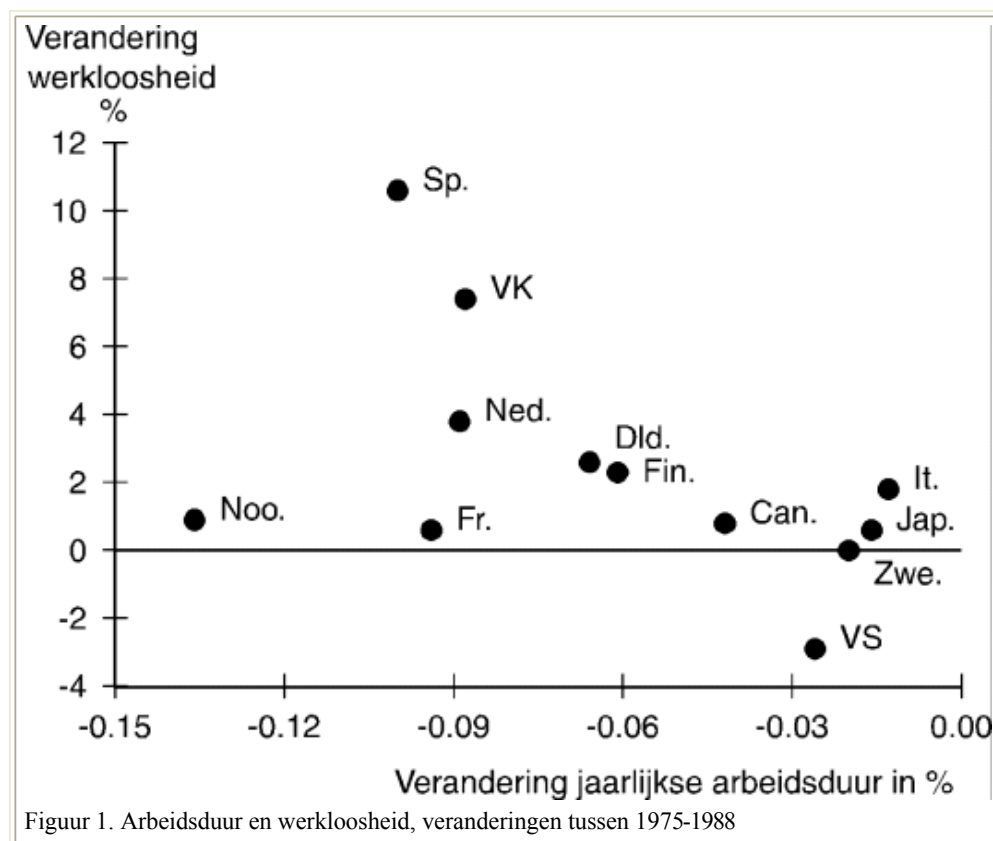
ESB, 82e jaargang, nr. 4090, pagina 69, 22 januari 1997

Rubriek:
Trefwoord(en):

arbeidsmarkt

Een van de argumenten van tegenstanders van arbeidstijdverkorting is dat kortere werktijden de werkloosheid niet verminderen, maar eerder verhogen. Het verband tussen arbeidsduur en werkloosheid is echter ingewikkelder dan één enkele figuur doet vermoeden, zo blijkt uit empirische gegevens van de OESO-landen en een theoretische analyse van de arbeidsmarkt.

Landen waar het kortst gewerkt wordt kennen de hoogste werkloosheid, zo stelde de cao-onderhandelaar De Haas van Philips vorig jaar in ESB ¹. Hij verwees daarbij naar empirische gegevens, die suggereren dat landen die de arbeidsduur verminderen, de werkloosheid zien toenemen (zoals afgebeeld in [figuur 1](#)). Maar deze gegevens zeggen natuurlijk niets over de causaliteit.

In dit artikel wil ik kort ingaan op het gesuggereerde negatieve verband. Allereerst bekijk ik daartoe hoe robuust de gevonden correlatie is. Daar zitten de nodige haken en ogen aan. Vervolgens zal ik nagaan in hoeverre er theoretisch meer over kan worden gezegd. Het blijkt dan dat arbeidsduurverkorting niet noodzakelijk gunstige gevolgen voor de werkloosheid heeft. Evenmin staat echter vast dat de werkloosheid zal stijgen. Een belangrijke determinant daarbij is het effect van arbeidsduurverkorting op de lonen. Op basis van macro-economische loonvergelijkingen mag worden verwacht dat de uurlonen echter nauwelijks zullen reageren.

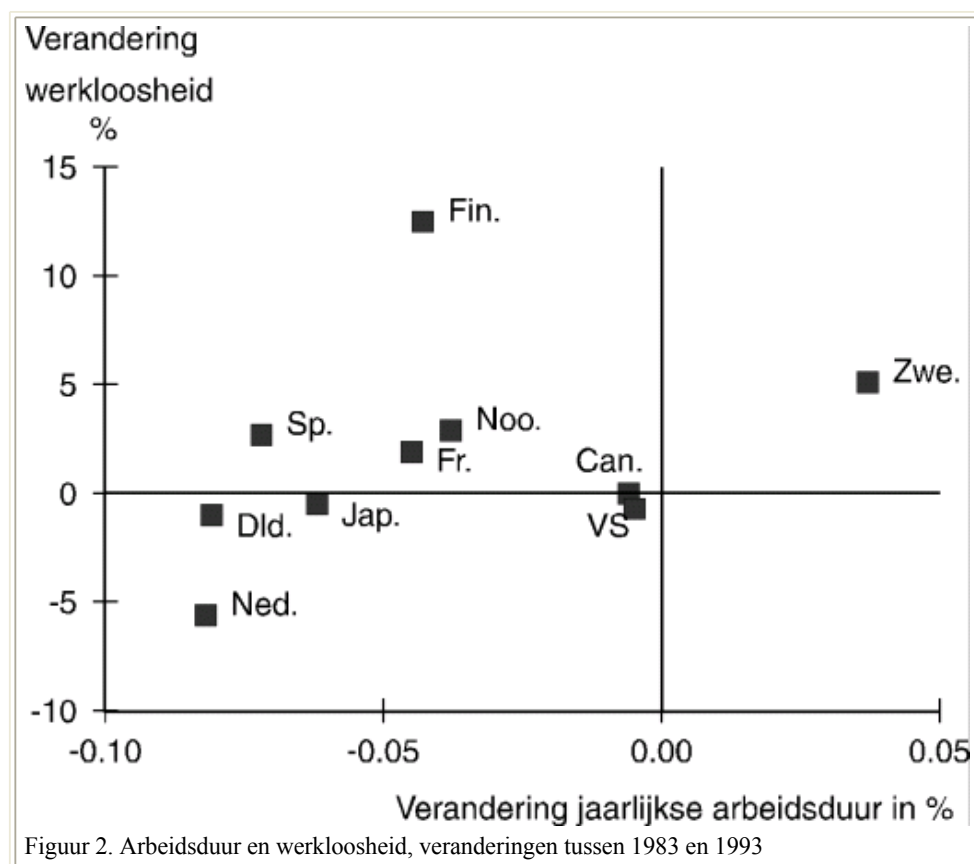
Arbeidsduur en werkloosheid

De Haas verwees naar een figuur uit het voor arbeidseconomen bekende boek van Layard, Nickell en Jackman ². In [figuur 1](#) heb ik deze figuur gereconstrueerd met gebruik van de originele bron: de jaarlijkse *Employment Outlook* van de OESO. Het beeld dat ontstaat is dat landen die tussen 1975 en 1988 de arbeidsduur sterk verkort hebben (Spanje, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk), hun werkloosheid sneller zagen stijgen dan de landen die maar een geringe arbeidsduurverkorting kenden, zoals de VS, Zweden, Japan en Italië. Noorwegen, dat

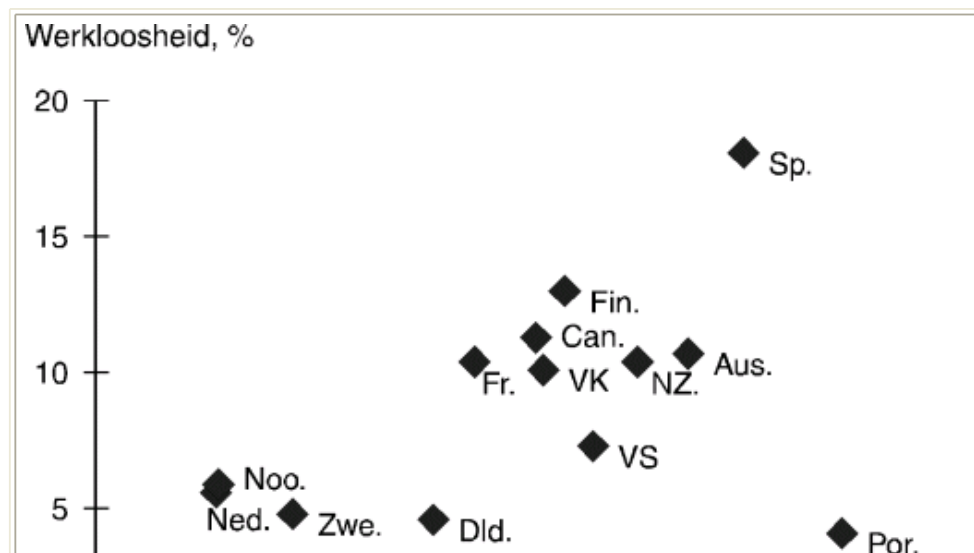
niet in de figuur van Layard c.s. bleek voor te komen, vormt een buitenbeentje. Van de onderzochte landen heeft Noorwegen de arbeidstijd het sterkste verkort, maar de werkloosheid nam slechts zeer gering toe.

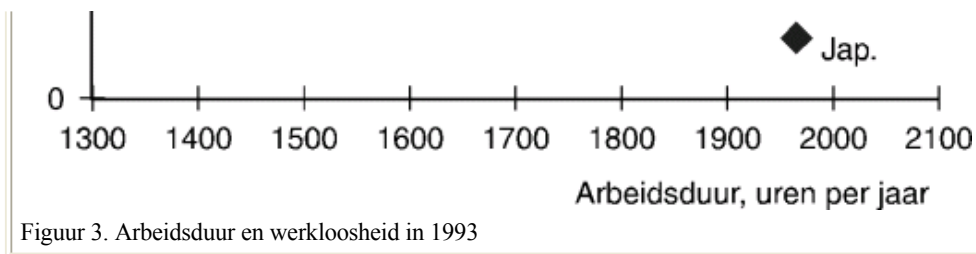
Opvallend is dat de gegevens van de twee landen met de grootste stijging in werkloosheid, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, wegens de beperkte beschikbaarheid van gegevens over arbeidstijd, betrekking hebben op een kortere periode, resp. 1979-'88 en 1975-'84. De keuze van de periode is dus wellicht niet onschuldig. Daar komt bij dat het beginjaar 1975 en het eindjaar 1988 betrekking hebben op verschillende fasen van de conjunctuur. Omdat de conjunctuur zelf ook van invloed is op zowel werkloosheid als gemiddelde arbeidstijd, vertroebelt dit het zicht op het onderlinge verband.

In [figuur 2](#) heb ik getracht aan deze bezwaren tegemoet te komen. De figuur heeft betrekking op de verandering in arbeidstijd en werkloosheid tussen twee jaren die grosso modo als laagconjunctuur kunnen worden aangemerkt, namelijk 1983 en 1993³. In vergelijking met [figuur 1](#) laat [figuur 2](#) een totaal verschillend beeld zien en suggereert veeleer een positieve correlatie. De correlatiecoëfficiënt is 0,32, in plaats van -0,58 voor [figuur 1](#). Een soortgelijke figuur voor de periode 1979-1989, twee jaren van relatieve hoogconjunctuur, lijkt daarentegen de negatieve correlatie tussen veranderingen in arbeidstijd en werkloosheid uit [figuur 1](#) te bevestigen. Ik heb geen goede verklaring voor deze verschillen, maar het illustreert wel dat men uiterst voorzichtig moet zijn met het trekken van conclusies.

Tot nu toe hebben we gekeken naar veranderingen in werkloosheid en arbeidstijd, maar het is wellicht zinvoller direct naar de niveaus te kijken. In [figuur 3](#) staan werkloosheid en arbeidstijd in 1992 afgebeeld voor de OESO-landen⁴. Er blijkt nauwelijks een eenduidige correlatie tussen beide variabelen te bestaan. De correlatiecoëfficiënt van 0,23 is vooral het gevolg van de ligging van Spanje, met een extreem hoge werkloosheid en relatief lange arbeidstijd. Exclusief Spanje is de correlatie 0,05. Een zelfde figuur voor 1988, een jaar met een relatief lage werkloosheid, leidt tot eenzelfde beeld: een correlatie van arbeidstijd en werkloosheid van 0,26, en -0,13 exclusief Spanje.

Figuur 3. Arbeidsduur en werkloosheid in 1993

Op zijn zachtst gezegd ondersteunen [figuur 2](#) en [figuur 3](#) niet de conclusie dat landen waar het kortst wordt gewerkt de hoogste werkloosheid kennen. Blijkbaar is de relatie tussen werkloosheid en arbeidsduur complexer dan in [figuur 1](#) wordt gesuggereerd.

Voltijd en deeltijd

Bij de figuren 1 tot en met 3 moeten we wel bedenken dat de weergegeven arbeidsduur betrekking heeft op de gemiddelde arbeidsduur, dus inclusief deeltijdwerk. Een verkorting van de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur kan zowel het gevolg zijn van een toename van deeltijdwerk, als van echte arbeidstijdverkorting; een kortere voltijdswerkweek. In de discussie rond arbeidsduurverkorting gaat het alleen om het laatste.

Helaas zijn er nauwelijks internationale gegevens beschikbaar voor de arbeidsduur van uitsluitend voltijd werknemers. Wel bevat de *Employment Outlook* voor recente jaren gegevens over het aandeel werknemers in deeltijd. Landen met een lage gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur hebben in het algemeen een hoog aandeel deeltijdwerk. Dat is bijvoorbeeld het geval voor Nederland, Noorwegen en Zweden. Juist deze landen kennen ook een lage werkloosheid. Wellicht dat het voorkomen van deeltijdwerk het zicht op het verband tussen arbeidsduurverkorting en werkloosheid belemmert?

Dat blijkt niet zo te zijn. Om te onderzoeken in hoeverre het onderscheid tussen voltijd en gemiddelde arbeidsduur de correlatie tussen werkloosheid en arbeidsduur beïnvloedt, heb ik de voltijd arbeidsduur berekend onder de veronderstelling dat deeltijd werknemers jaarlijks de helft van het aantal uren van voltijd werknemers werken. De resulterende figuur wijkt niet al te zeer af van [figuur 3](#). Met een correlatiecoëfficiënt van 0,08 is er wederom geen sprake van een duidelijk verband: noch in negatieve richting, noch in positieve richting. Kortere werktijden lijken niet te leiden tot een hogere, maar evenmin tot een lagere werkloosheid.

Arbeidsduur en werkloosheid in theorie

De kern van de moderne werkloosheidstheorieën wordt gevormd door marktmacht bij de loonvorming. In Europa denken we daarbij vooral aan de rol van de vakbonden. In essentie komt het erop neer dat vakbonden lonen afdwingen die hoger zijn dan bij volledige werkgelegenheid, maar daarbij houden zij wel rekening met de kans op werkloosheid. In het evenwicht van zonnige economie geldt, dat het loonniveau stijgt naarmate de werkloosheid lager is. Hogere werkloosheidsuitkeringen doen het loon eveneens stijgen.

Wat gebeurt er dan als de arbeidsduur wordt verkort? De vraag naar arbeid (gemeten in personen) zal toenemen, en wel door twee verschillende mechanismen. Ten eerste zijn er voor dezelfde hoeveelheid arbeidsdiensten (mensenuren) meer personen nodig. Ten tweede neemt de vraag naar personen toe omdat bij gegeven uurloonen de jaarlonen dalen; Deze verschuiving van de vraag leidt tot een lagere werkloosheid, waardoor de druk op de lonen toeneemt.

En de looneisen zullen toch al hoger worden. Immers, door de arbeidsduurverkorting zal het jaarloon in eerste instantie dalen. Vakbonden zullen trachten dit te compenseren door een stijging van het uurloon.

A priori valt niet te zeggen welk effect overheerst, de toename van de looneisen, leidend tot hogere werkloosheid, of de toename van de vraag naar arbeid, leidend tot lagere werkloosheid. In het laatste geval stijgen ook de werkgelegenheid en de uur- en jaarlonen. Bij een vaste koppeling tussen uitkeringen en jaarlonen betekent dat, dat ook de uitkeringen stijgen. Dat leidt echter tot opwaartse druk op de lonen, zodat de werkgelegenheid in personen, en dus de werkloosheid, weer terugvalt. Hieruit concluderen Layard c.s. (2), dat de evenwichtswerkloosheid onafhankelijk is van de arbeidsduur.

Vrije tijd

Tot nu toe is één element buiten beschouwing gebleven: de afweging tussen inkomensniveau en vrije tijd. Werknemers ontlenen aan beide factoren nut. Indien bij onderhandelingen tussen werknemers- en werkgeversorganisaties de arbeidsduur wordt betrokken, is er in het algemeen sprake van een zekere vorm van afruil tussen hogere uurloonen en meer vrije tijd (5). In de praktijk kunnen werknemers niet altijd een vrije keuze voor het aantal arbeidsuren maken, zodat het mogelijk is dat er meer of minder uren gewerkt worden dan gewenst.

Dit heeft een belangrijke consequentie. Indien de feitelijke arbeidsduur groter is dan de gewenste arbeidsduur, zullen de werknemers arbeidsduurverkorting zien als een vooruitgang in welvaart. Het nutsverlies van het werk wordt kleiner, en daarvoor zijn ze bereid met een lager uurloon genoegen te nemen. Is de feitelijke arbeidsduur echter korter dan gewenst, dan moeten de uurloonen bij een arbeidsduurverkorting stijgen. Echter, ook in dat geval zullen zij de extra vrije tijd positief waarderen, zodat het mogelijk is dat de jaarlonen toch dalen.

Arbeidsduurverkorting kan dus leiden tot verlaging van de werkloosheid, behalve indien de arbeidsduur reeds veel korter is dan gewenst door de individuele werknemers. Door deze lagere werkloosheid zullen de uurloonen vermoedelijk toenemen, maar er kan worden aangetoond dat de jaarlonen altijd zullen dalen. Mocht de politiek vervolgens besluiten dat de uitkeringen in de pas moeten blijven lopen met de jaarlonen, dan moeten de uitkeringen dus worden verlaagd! Dit leidt vervolgens tot een additionele verschuiving naar beneden van de looncurve, hetgeen het werkgelegenheidseffect, ten koste van de uitkeringen, groter maakt.

Lonen en arbeidsduur in Nederland

Het effect van arbeidsduurverkorting op de werkloosheid hangt dus in belangrijke mate af van wat er gebeurt met de uur- en jaarlonen. Schattingsresultaten voor Nederland hierover zijn schaars. Onderzoek van De Rooij voor de periode 1958-1991 impliceert dat verkorting van de arbeidsduur is samengegaan met een daling van het jaarloon, terwijl de uurlonen ongeveer gelijk bleven⁶. Kennelijk wijkt de feitelijke arbeidsduur in deze periode niet al te zeer af van de optimale arbeidsduur van werknemers. Schattingen van Dur ([Arbeidsduurverkorting en lonen in Nederland](#)) wijzen op een daling van het jaarloon, maar een stijging van het uurloon. Nader onderzoek hiernaar is gewenst.

Conclusie

De relatie tussen arbeidsduur en werkloosheid is verre van eenduidig. Op basis van gegevens voor de OESO-landen is geen systematisch verband te destilleren. Theoretische overwegingen laten zien dat de relatie mede afhangt van het niveau van de arbeidsduur, ten opzichte van de door de werknemers gewenste arbeidsduur. Indien er een grote discrepantie bestaat tussen feitelijke en gewenste arbeidsduur, valt een besparing in uurlonen te realiseren door meer de gewenste richting op te schuiven. Dit kan gunstige gevolgen voor de werkloosheid hebben.

Bezien we de decennialange daling van de voltijd arbeidsduur in dit licht, dan speelt de voorkeur voor vrije tijd een belangrijke rol. Technische vooruitgang heeft via de stijging van de arbeidsproductiviteit per uur geleid tot hogere lonen, een gedeelte daarvan is echter uitbetaald in vrije tijd. Voor zover arbeidstijden korter zijn geworden, is dat een uiting van hogere welvaart. Arbeidsduurverkorting is geen panacee voor werkloosheid, maar het heeft ook geen zin om dogmatisch tegen te zijn. Arbeidsduurverkorting is maatwerk

1 A.W.A. de Haas, [De Philips-cao's verklaard](#), *ESB*, 14 augustus 1996, blz. 664.

2 R. Layard, S. Nickell en R. Jackman, *Unemployment*, Oxford University Press, Oxford, 1991.

3 Voor Italië en het Verenigd Koninkrijk zijn in de *Employment Outlook* helaas geen data over de arbeidsduur over deze periode beschikbaar. Voor Japan is 1992 in plaats van 1993 het laatste jaar.

4 Voor Nederland en Duitsland heeft de arbeidsduur betrekking op werknemers, voor de overige landen op de totale werkgelegenheid, inclusief zelfstandigen.

5 De Haas (1996, blz. 664) stelt voor de jaren zestig bijvoorbeeld dat "een loonsverhoging wordt uitgekeerd via de vrije zaterdag".

6 M. De Rooij, *Arbeidsduur, lonen en werkloosheid*, afstudeerscriptie Universiteit Maastricht, 1996.